

האליזר

עלון לשבת קודש

בס"ד

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי

נושא השבוע: צום י"ז בתמוז

ט"ז בתמוז תשפ"ב 1433 (שנה כז')

ההפטרה: "ויד ה'" (מלכים א יח)

פרשת פנּוּז

אחינו בית ישראל שמעו: צום הרביעי (=שבעה עשר בתמוז) יחול אי"ה
ביום ראשון (דחוי) יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה במהרה בימינו אמן
תחילת הצום: 4:20 לפנות בוקר סיום הצום: 8:05 בערב.
[האשכנזים לא נהגו להכריז על שום תענית (קו"ע הכמ"א סי' תקנ"ד)]

"פנּוּז בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חזמתי מעל בני

ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי" (כה, יא)

זמרי בן סלוא, נשיא שבט שמעון חטא בעוון גילוי עריות ובזה לא חס על כבוד קונו. וידוע שהעובר עבירה כדוחק רגלי השכינה, וחטא זה היה אחד מהסיבות שבגללם נחרב בית המקדש הראשון.
בא פנחס אשר כשמו כן הוא פני-חס, שקינא לה' והכניס עצמו לסכנת נפשות כדי למחות על כבודו יתברך בעבור חטאתם הגדולה. ובמעשה גבורה זה שעשה השיב את חמת ה' מעל בני ישראל ולא עשה בהם כליה.
בימים אלו נכנסים אנו לימי "בין המצרים", ימים של חורבן על שני בתי המקדש, בהם אנו מצטערים ומתאבלים על חורבנם ומראים בזה לה' יתברך כי חסים אנו על כבוד השכינה שגלתה ומושלכת בעפר, ועל ידי כך נקרב את הגאולה ונזכה לבניין בית המקדש השלישי אשר יכון לעד במהרה בימינו אמן.

"והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונה עולם תוֹזַת אשר קנא לאלוקיו ויכפר על בני

ישראל" (כה, יג)

אומר ה"אור החיים" הקדוש: פנחס זכה לקבל את הכהונה בתורת מתנה ולא מכוח אביו, "תחת אשר קינא לאלוקיו"-כוון שעשה לכבודו יתברך כן עשה ה' למענו וירוממהו, מה עשה?
"ויכפר על בני ישראל"- עשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. וכוון שההטבה שהטיב בכפרת ישראל היא הטבה מתמשכת כן זכה מידה כנגד מידה לברית כהונה לו ולזרעו עד עולם.
ומובא במדבר רבה (פ"א): פנחס הוא אליהו שעתידי לבשר לעם ישראל בגלות האחרון ע"י שיישיב לב אבות על בנים ולהרבות שלום בעולם.
ולכן נרבה אף אנו בימים אלו שלום ואחוה בין איש לרעהו וכך נרבה אהבה ושלום בינו לבין אבינו שבשמים ונזכה לקרב את הגאולה במהרה בימינו אמן.

תיקון לזוּזרָבִן

נוהג היה הצדיק רבי רפאל מבראשיד לעסוק בהבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש אשתו, כל פעם שהיה שומע על סכסוך או מחלוקת היה משתדל להשכין שלום.
פעם אחת ביום תשעה באב שמע בבית אחד שיש סכסוך ומריבה, מיד הלך לאותו בית להשכין שלום.
כששאלוהו לאחר מכן: "וכי אי אפשר להמתין יום אחד, עד אחרי תשעה באב?".
השיב הצדיק: "אדרבא, בית המקדש הלא נחרב בעוון שנאת חינם, ומה יכול לתקן את סיבת החורבן יותר מעשית שלום".

העלון מוקדש לעילוי נשמת שי שירה בת שרית שפקודת שנתה ב-כג' תמוז ת.נ.צ.ב.ה

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 7:46-7:49 * סוף זמן ק"ש 8:35-8:32

יציאת שבת: 9:14

יציאת שבת: 8:19

כניסת שבת: 7:29

אמונת חכמים!

מעשה שהיה

אחד היסודות המובהקים של העם היהודי, שבזכותו החזיקו מעמד גם היהודים הפשוטים בתקופות הקשות ביותר, היה אמונת חכמים. אמונה מוחלטת בכל הוראה שיצאה מפי גדולי ישראל שבכל דור ודור. מכתב ובו סיפור מפעים על יהודי של פעם, נשלח אלינו מיהודי יקר מיוצאי אירן, ממנו נוכל ללמוד על אמונת חכמים תמימה וטהורה שהיתה נחלת אבותינו בדור הקודם.

אבי הצדיק ע"ה, מספר האיש, היה חזן ובעל-מנגן מפורסם בעיר שיראז שבאירן. מהולל היה בפי כל, ושמו יצא למרחוק, עד כדי כך שאפילו הנכרים היו מגיעים לשמוע את זמירותיו המשמחות אלוקים ואנשים. ביום מן הימים, הגיע לבית אבי שליח מבית מושל המחוז. "בעוד כחודש, בתאריך פלוני", הודיע האיש, "עורך מלכנו משתה גדול, בו ישתתפו שרים נכבדים. כבודו הוא זה שיזמר וינגן שירים וזמירות במשתה, ראה נא להתכונן למופע מרשים ומשמח...". אבי, שהיה ירא-שמים מרבים, מיהר לבדוק בלוח השנה באיזה יום בדיוק ייערך האירוע, והנה הוא מגלה כי מדובר ביום... תשעה באב!

קרוביו וידידיו יעצוהו שמאחר שמדובר בחשש לחייו, עליו להגיע למקום, לשיר ולשמח את המושל העריץ. אולם כיהודי נאמן לתורה ולחכמיה, החליט האיש לסור לביתו של המרא דאתרא, ולשאול את פיו מה לעשות? "אין ברירה, עליך ללכת למשתה", השיבו הרב, "אולם יקירי, מאחר וזהו יום של אבל כבד, לא תשיר שירים וזמירות משמחים, אלא איכה וקוננות בנעימות עצובות...".

שמע הפייטן את דברי רבו, והרהר בליבו, היאך אומר שירים עצובים במשתה המשמח, הרי חמת המלך תבער בי, ומי יודע לאיזה אסון יביא הדבר... אף על פי כן, כיהודי של פעם, לא הגיב ולו במילה אחת. החליט אבי לקיים בעצמו "נעשה ונשמע", וקיבל את דברי החכם בתמימות ובשמחה!

חבריו של אבי המשיכו להזהירו, "עדיף יותר שלא תגיע כלל למשתה מאשר להגיע ולגרור למלך עוגמת נפש, דבר שיעמיד אותך ואת משפחתך בסיכון גדול", אולם הוא לא שעה לדבריהם, והחליט שלא לסור מדברי החכם ימין ושמאל.

ואכן, בליל תשעה באב נטל את כינורו, ויצא לארמון המלך. הציבור הגדול, שהמתין בדריכות לשמוע את זמירותיו, נדהם לשמוע את האיש פותח בניגון עצוב ומר... הזמר החל לשיר את מגילת איכה בנעימה עצובה עד למאוד, והמוזמנים המכובדים החלו מחליפים מבטים זה לזה בתמיהה, אך איש לא העז לומר דבר, מכיוון שלא היה קשה להבחין באחד הנוכחים שהתענג והתרגש מאוד מהזמירות. היה זה לא אחר מאשר... המושל בעצמו! השירה נגעה אל נימי ליבו, עד שדמעות ניגרו מעיניו ללא הפוגה.

בתום הערב הכל-כך מוצלח, ניגש המושל אל אבי, נשקו על ראשו, ואמר: "זמרים משמחים מעולים, לא חסרים לי, וכל ימי חיפשתי אחר זמר היודע לשיר היטב זמירות ונעימות של רגש... הואל נא להגיע למעוני פעם בחודש, אשלם לך שכר הגון עד שלא תצטרך לעבוד כל החודש!". "אכן, ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים!" (הידברות)

הלכות צום שבעה עשר בתמוז שדחוי ליום ראשון

פינת ההלכה

א. במשך הדורות ב"ז בתמוז אירעו חמש צרות לעם ישראל: נשתברו לוחות הברית, בוטל קרבן התמיד והובקעה חומת ירושלים [בחורבן בית שני לפני 1954 שנה] שרף אפוסטומוס הרשע את התורה והועמד צלם בהיכל (ס"ו ע' אור"ח ס' תקמט) ולכן תיקנו חכמים שחייבים להתענות ביום זה, ותכלית התענית היא כדי לעורר הלבבות ולעסוק בתשובה ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשנו עתה עד שגרם להם ולנו אותן

צרות, ושבזיכרון הדברים הללו נשוב בתשובה (משנ"צ ס"ק א-ב).

ב. י"ז בתמוז אסור באכילה ושתייה ומותר ברחיצה [אפילו בחמים] (נ"י שם בשם החו"ס, כה"ח ס"ק יז), סיכה, נעילת נעלי עור ואישות (ש"ע ס"א-ב, חז"ע ארבע תעניות עמ' כא).

ג. הכל (בנים מגיל 13, בנות מגיל 12) חייבים להתענות בתענית זו ואסור לפרוץ גדר (ש"ע סי' תקנ ס"א ובאה"ל ס"ט) ואף אם הצום מפריע בעבודה או ללימוד חייבים לצום (תורת מועדים סי' א ס"ג) וכן אבי הבן והכהן של "פדיון הבן" חייבים להתענות (ש"ע סי' ז ס"ה-ז). אבל חתן וכלה בתוך 7 ימים לחופה וכן בעלי הברית (סנדק, מוהל, אבי הבן) צמים עד מנחה גדולה (1:22) ביום התענית ואז רשאים להפסיק התענית ולאכול (כיון שהשנה התענית דחוייה) (חז"ע ארבע תעניות עמ' מז).

ד. אלו פטורים מהצום: [אוכלים כרגיל אך ללא ממתקים ותפנוקים]: קטנים [פחות מגיל מצוות], חולה שאין בו סכנה [או נפל למשכב], זקן תשוש כח [שיש לו צער גדול מהתענית והרופא אומר שייזיק לו אע"פ שאין סכנה] מעוברות [מחודש שלישי ומעלה או קודם אם סובלת ממיחושים, הקאות וחולשה] אשה שילדה או הפילה בתוך 30 יום, מניקות בפועל אבל אם הפסיקו להניק [או מפלת] והן בתוך 24 חודשים ללידה חייבות לצום אלא אם כן מרגישות חולשה וצער להמשיך תעניתן, אזי די להן בתענית שעות כפי יכולתן (חז"ע עמ' נז-סז).

ה. חיוב התענית הוא מזמן עלות השחר (ש"ע סי' תקסד ס"א) מכל מקום הישן [אפילו שלא על מיטתו (משנ"צ ס"ט) אלא ע"ג שולחן וכיו"ב (חז"ע עמ' יז)] שנת קבע [מחצי שעה ומעלה (פסקי תשובות סי' ד ס"י, כה"ח סי' ד ס"ק נה)] בליל התענית הרי כבר אז מתחיל להתענות (ש"ע סי' תקס"ד ס"א), אבל אם ישן בתחילת הלילה במשך כמה שעות ועדיין לא אכל ארוחת ערב והתעורר, מותר לו לאכול ארוחת ערב אף שלא עשה תנאי, שמסתבר שלא קיבל עליו את התענית עד שיאכל ארוחת ערב (חז"ע עמ' יז).
ו. אם התנה קודם שהלך לישון שבדעתו לקום קודם עמוד השחר לאכול ולשתות, מותר לו לאכול ולשתות עד עמוד השחר (ש"ע סי' תקס"ד ס"א).

לספדרדים: צריך תנאי גם אם רוצה רק לשתות (משנ"צ ס"ק ו) אך אם שכח להתנות וקם קודם עלות השחר וחש צימאון, המקל לשתות [קודם עלות השחר] יש לו על מה לסמוך ובפרט אם הוא רגיל לשתות בכל לילה (חז"ע עמ' יח).

לאשכנזים: אם רוצה לקום רק כדי לשתות אינו צריך תנאי (הרמ"א ס"ט).

ז. אם התחיל לאכול בתוך חצי שעה לפני עמוד השחר (עמוד השחר = 4:23) אין לאכול סעודת קבע, אלא פחות מכביצה (= 54 גר') לחם או מזונות, ושאר מאכלים מותר אפילו יותר (ש"ע סי' פט משנ"צ ס"ק כז, הלכה כדורה לגר"ד יוסף ח"ה סי' פט ס"כח).

ח. במקום צורך יש להקל לשטוף פיו במים בקומו משנתו בבוקר ולצחצח שיניו במשחת שיניים ובלבד שיזהר שלא להכניס לפיו יותר משיעור רביעית מים (= חצי כוס חד פעמי רגילה לקר) בבת אחת וכן יכופף ראשו שלא יבלע כל שהוא מן המים ויפלוט הכל (חז"ע עמ' כח). [במקום צורך = כשקשה לו ביותר שלא לשטוף פיו או למי שיש ריח בפה אם אינו מנקה] (תורת מועדים פ"א ס"א).

ט. מי ששכח ובירך ביום התענית על דבר מאכל או משקה יטעם ממנו משהו כדי שיהנה גרונו, שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה (יצי"א ח"ב חיו"ד סי' ה ס"ק ו). (חז"ע עמ' כז-כח). וממשיך בצום כרגיל (ס"ט).
י. יש להקל לבעלי מסעדות וקיוסקים לספק מצרכי מזון לאוכלים ושותים ביום התענית, מ"מ נכון שיתלו שלט גדול במסעדה במקום בולט "היום יום צום" (חז"ע עמ' ל ס"יד). ומן הראוי שימנעו מלמכור (ילקו"י סי' תקנ ס"כא).

יא. אדם בריא שמתענה אך עליו לבלוע כדורים או לשתות תרופות נגד מיחושי ראש חזקים וכדו', מותר לו לבלעם בלי מים כל שאין בהם טעם ערב לחיך, [אבל אם החיך נהנה מהם אין להתיר אא"כ יעטפה בניילון שאז יהיה מותר לבלעה] ואם אי אפשר לבלוע הגלולה בלי מים מותר לו לבולעה עם מעט מים. (חז"ע עמ' ל-לכא, ילקו"י ארבע תעניות סי' תקנ ס"מה). ואם הגלולות הן לצורך רפואת חולי פנימי וכיו"ב יש להקל בכל אופן, ואם קשה לו לבלעם רשאי להקל אף עם מעט מים ויזהר שלא ישתה רביעית בבת אחת (תורת מועדים ס"ג).

יב. מי שאינו מתענה [וה"ה שידוע שלא יסיים את הצום (תורת מועדים עמ' קו)] לא יהיה שליח ציבור ולא יעלה לתורה לקריאת פרשת "ויחל" ביום הצום, ואם הוא כהן יחידי יצא מביה"כ ויקראו לתורה ישראל שמתענה במקומו, וה"ה ללוי או לישראל אפילו קראו לו ואינו מתענה ירד ויעלו מתענה אחר במקומו, ולא ישא כפיו במנחה, (ש"ע סי' תקסו ס"ה-ו כה"ח ס"ק עז וילקו"י). לכתחילה יש לעלות כהנים לדוכן במנחה רק בתוך חצי שעה לשקיעה [שקיעה=7:46] ולפני כן לא יעלו, אבל אם עלו לא ירדו (באה"ח א"פ תל"ה ס"כג) אבל לפני פלג מנחה (6:35) אין לעלות כהנים כלל ויש למחות בנוהגים כן (הליכות עולם ח"א עמ' רכב).

יג. אם אין ששה מתענים באותו היום [שמתכוונים לצום עד הסוף, ושאר המשלימים לעשרה מוכרחים לאכול (אנוסים כגון: חולים) שאל"כ אינם מצטרפים] לא יאמר השליח ציבור את 'עננו' כברכה בפני

עצמה (אלא ב"שומע תפילה" ככל יחיד) וכן לא יוציאו ס"ת לקריאת "ויחל" (חז"ע עמ' פ ס"ו).
יד. נוהגים לתת צדקה לעני במנחה של יום התענית (כדי שיהיה לו כסף לאוכל לשבור הצום) (חז"ע עמ' מז).
טו. ישמור עצמו מכעס כל השנה ובפרט ביום התענית (כה"ח סי' תקמט ס"ק יא).

הלכות ימי בין המצרים

א. ימי "בין המצרים" הם הימים שמ"ז בתמוז (מהלילה) ועד ט באב, שמתקופה זו התחילו הצרות עד ל-ט באב שאז נחרב בית המקדש, לכן נוהגים קצת דיני אבלות בימים אלו (תורת המוע. סי' ה ס"א).
ב. מנהג כשר לשבת באבלות כל יום בתקופה זו לאחר חצות יום ולבכות על חורבן בית המקדש, ויאמר את תיקון רחל (כה"ח סי' תקנ"א ס"ק רכז) אע"פ שהשנה שנת שמיטה (ולקו"י ארבע תעניות סי' תקנ"א ס"ו) [בנוסף לתיקון חצות שאומרים בלילה (ס"ק רכ"א) ששם לא יאמר תיקון רחל בגלל שהשנה שנת שמיטה]. אבל בר"ח אב ובתשעה באב ובכל יום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים תיקון חצות בצהרים (כה"ח ס"ק רכג). [בערב תשעה באב אחר חצות יום אין אומרים תיקון חצות (אור לליון ח"ג סי' כה ס"ו)].
ג. אין לשמוע שירים מלווים בכלי נגינה, אפילו דרך הרדיו או דרך הטיפ בתקופה זו ויש להחמיר בזה גם לקטנים שהגיעו לחינוך. מ"מ שירה בפה דרך הודאה להש"ת בלי כלי נגינה מותרת, אבל בשמחה של מצוה [סיום מסכת, סעודת ברית מילה, סעודת חתן וכלה, בר מצוה (בזמנה), פדיון הבן (שבזמנו)] מותר לשמוע שירים המלווים בכלי נגינה (אבל בסעודת ברית יצחק מותר רק שירה בפה) (שו"ת יח"ד ח"ו סי' לז, תורת מועדים ס"ב). [האיסור לשמוע חל גם ביום שישי אחר הצהרים ובמוצאי שבת] (ולקו"י סס).
ד. במקום הפסד מותר להמשיך שיעורי נגינה (פסקי תשובות סי' תקנ"א ס"ד) [אבל חזרות בבית אסור (פסקי תשובות סס)]. ומורה לנגינה שיהיה לו הפסד ממון אם יפסיק מללמד לנגן מותר לו להמשיך ללמד לנגן. קייטנה של ילדים שמשמיעים בה מוזיקה וכלי נגינה ובלעדי זה קשה לנהל את פעולותיה יש להקל להם לשמוע (חז"ע ע"מ קנז).

לכל הנ"ל הותר עד שבוע שחל בו תשעה באב וטוב להחמיר מר"ח (חז"ע ע"מ קנז).
ה. אסור לעשות ריקודים ומחולות בתקופה זו אפילו בלי כלי נגינה (סס ס"ג) [אבל ריקודים מעורבים אסורים כל השנה (סס)]. מותר לעשות "תנאים" [=מפגש ההורים להסכמה לחתונה] גם אחרי ר"ח אב ואפילו בתשעה באב שמא יקדימו אחר בזיווג, אך אסור לנגן ולרקוד [מותר רק בפה] ונכון להימנע מסעודה. ו. נוהגים להיזהר שלא לברך "שהחיינו" על פרי חדש או בגד חדש בימי בין המצרים (שו"ע סי' תקנ"א ס"ו) [מפני שהם ימי אבל וצער לעם ישראל ואין ראוי לברך "שהחיינו" בשעה שהזמן אינו מתאים לשמחה] (ולקו"י ח"ג עמ' תריח) אבל בשבתות שביניהם מותר (משנ"ב ס"ק נח) ובפרט לצורך כבוד שבת (שו"ת יח"ד ח"א סי' לז). אולם לאחר ראש חודש אב אין ללבוש בגדים חדשים אף בשבת, אבל על פרי חדש מותר לברך "שהחיינו" בשבת זו (סס). ובגדים חדשים שאינם צריכים ברכת "שהחיינו" מותר לקנות וללבוש [כשהם חדשים] עד ר"ח אב (משנ"ב ס"ק מה).

ז. על פדיון הבן (שו"ע סי' תקנ"א ס"ו) ועל ברית מילה מברך "שהחיינו" בימים אלו (כה"ח ס"ק רטז) ולא יחמיץ את הברכה (שו"ע סס).

ח. מי ששכח בימי בין המצרים שפרי זה חדש הוא, וטעה ובירך עליו בימות החול ברכת הנהנין ולפני שטעם נזכר שהוא פרי חדש יברך "שהחיינו" ויאכל מהפרי כיון שכבר מחוייב לאוכלו (ולקו"י ח"ה עמ' תקנו ס"ט).

ט. חולה שפרי חדש פותח את תאבוננו, מותר לו לברך "שהחיינו" על פרי חדש בימים אלה (משנ"ב ס"ק ט) וכן קטן שאינו מבחין בין ימים אלו לשאר ימות השנה ומתאוה לפרי חדש, מותר לתת לו פרי חדש ולברך "שהחיינו" (כה"ח ס"ק ריב, ולקו"י ח"ג עמ' תריח). וכן אשה מעוברת שמתאוה לפרי חדש יכולה לברך עליו שהחיינו (חז"ע עמ' קלח) (ולקו"י ח"ה עמ' תקנ"ג ס"י).

י. מי שטעה ואכל פרי חדש בבין המצרים בלי ברכת "שהחיינו", לא יאכל עוד ממנו, ולאחר תשעה באב יברך על פרי חדש אחר או בגד חדש ברכת "שהחיינו", ויכווין לפטור גם את אותו פרי (סס).

יא. צריך להיזהר בימי בין המצרים שלא ללכת יחידי משעה רביעית ביום [היינו מתחילתה (חז"ע עמ' קכ-קכז) (8:33) עד שעה תשיעית ביום] [היינו עד סופה (חז"ע סס) (16:19) מפני המזיקים. (שו"ע סי' תקנ"א ס"ח)]. [וטוב להיזהר בזה מ-א' בתמוז] (חז"ע עמ' קכו). ודווקא כשהוא מחוץ לעיר אבל בעיר אין חשש (חז"ע עמ' קכז) בהערות וכן הביאו הרב אופיר מלכה בספרו) וכן יש להיזהר שלא ללכת בזמנים אלו בין חמה לצל [בגבול של חיבור החמה לצל]. (כה"ח ס"ק רל, משנ"ב ס"ק קא) וההורים לא יכו את ילדיהם (כה"ח ס"ק רל) והמורים את תלמידיהם (שו"ע סס) בשעות אלו (חז"ע סס). להיזהר בטיולים ובשייט (ולקו"י סס).

יב. חולה שהוצרך לגיתוח בין ר"ח אב לתשעה באב (9 ימים) עדיף להקדימו קודם ר"ח אב או לאחרו אחרי תשעה באב (חז"ע עמ' קכח) כח כס הרבי מליובאוויטש).